

GÜVENLİK ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Security Studies

ISSN: 2148-6166

e-ISSN: 2757-7716

Cilt / Vol: 27

Sayı / Issue: 1

Yıl / Year: 2025

Muhammed KARAKUŞ

A Bibliometric Analysis of Demobilization, Disarmament and Reintegration

Uğur DEMİRCİ, Recep ÇENGEL

Korkutma Yöntemiyle İşlenen İletişim Yoluyla Dolandırıcılıkla Mücadele: Polis Özel Güvenlik İş Birliği

Tuğba AYDIN HALİSOĞLU

Avrupa Birliği ve Akıllı Sınırlar: Sınır Yönetimi ve Güvenlik Üzerine Bir İnceleme

Abdullah ÇELİK

Gelişmişlik ve Ekonomik Durumlarına Göre Kentlerde Suç Eğilimleri ve Muhtemel Sebepleri

Hasan GÜL

Bilginin Kıymetlendirilmesinde Düşünmenin Rolü: İstihbarat Analizi ve Eleştirel Düşünme

Şükrü Can ÖZTÜRK

Drone As First Responder (DFR) Sistemleri: Tanımı, İşleyişi, A.B.D Uygulama Örneği ve Türkiye'deki Uygulanabilirliğine Yönelik SWOT Analizi

Fatih DİKEN

21. Yüzyıl Yetkinlik Çerçeveleri Işığında Liderlik Becerilerinin İncelenmesi: Polis Amirliği Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme

GÜVENLİK ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Security Studies

ISSN: 2148-6166 • e-ISSN: 2757-7716 • Yıl/Year: 27 • Cilt/Volume: 27 • Sayı/Issue: 1 • Haziran/June 2025

Yayın Sahibi / Owned by

Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü adına

İmtiyaz Sahibi / Published by

Prof. Dr. Murat BALCI, Polis Akademisi Başkanı

Bilimsel Yayın Koordinatörü

Dr. Öğr. Üyesi Hande BİLGİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Issuing Editor

Murat GÜNAY, 2. Sınıf Emniyet Müdürü

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Prof. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet UYSAL, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali BALCI, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Resul USUL, İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Alim YILMAZ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Ali SONER, Polis Akademisi
Prof. Dr. Birol AKGÜN, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit Emrah BERİŞ, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim DURSUN, Polis Akademisi
Prof. Dr. Mehmet Akif KİREÇCİ, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Mesut ÖZCAN, Diplomasi Akademisi
Prof. Dr. Murat OKÇU, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÖNDER, Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Orçun İMGA, Polis Akademisi
Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ, Polis Akademisi
Prof. Dr. Yusuf Furkan ŞEN, Polis Akademisi
Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN, Polis Akademisi
Doç. Dr. Kevser Begüm İSBİR, Polis Akademisi
Dr. Anselmo del Morral TORES, Centro Universitario de la Guardia Civil
Dr. Vince VARİ, Macaristan Ulusal Kamu Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

- Prof. Dr. Ahmet İÇDUYGU, Koç Üniversitesi
Prof. Dr. Ali BİRİNCİ, Polis Akademisi, Emekli
Prof. Dr. Eyyüp Günay İSBİR, Emeritus, Ankara
Prof. Dr. Martha CRENSHAW, Stanford University
Prof. Dr. Musa Mohammed MAHMOUD, National Ribat University
Prof. Dr. Nigel FIELDING, University of Surrey
Prof. Dr. Omar ASHOUR, University of Exeter
Prof. Dr. Onur Ender ASLAN, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Kapadokya Üniversitesi
Doç. Dr. Jaishankar GANAPATHY, Norwegian Police University
Dr. Szabolcs MATYAS, Macaristan Ulusal Kamu Üniversitesi

Editör / Editor in Chief: Prof. Dr. Şenol YAPRAK

Editör Yardımcısı / Managing Editor: Doç. Dr. Ömer ÖZKAYA

Alan Editörleri / Section Editors: Dr. Öğr. Üyesi Birce BEŞGÜL ve Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan KÜÇÜKER

Mizanpaj Editörleri / Technical Editors: Arş. Gör. Yasemin KAYMAZ ve Arş. Gör. Zeynep ŞİMŞEK

Türkçe Dil Editörü / Turkish Language Editor: Öğr. Gör. Sena BAYKAL

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor: Öğr. Gör. Nureşan TERCAN ÇETİNKAYA

Sekretarya / Secretary: Barış ZAFRAK

Tasarım / Design: Yunus Emre OCAK

Her hakkı saklıdır. © Güvenlik Çalışmaları Dergisi yılda iki kez yayınlanan bilimsel hakemli ve süreli bir yayındır. Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nde yayınlanan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kendi kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Polis Akademisinin veya Emniyet Genel Müdürlüğü'nün görüşlerini ifade etmez. Makaleler sadece dergiye referans verilerek akademik amaçla kullanılabilir. Güvenlik Çalışmaları Dergisi, ULAKBİM TR Dizin, Index Copernicus, Eurasian Scientific Journal Index ve Akademia Sosyal Bilimler İndeksi'nde (ASOS Index) taranmaktadır.

Yazışma Adresi / For Correspondence: Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Necatibey Cad: 108, 06580 Anıttepe - Çankaya - Ankara / TÜRKİYE Tel: +90 (312) 462 90 43
E-posta: guvenlikcalismalari@pa.edu.tr

Baskı: Polis Akademisi Başkanlığı Basım ve Yayımlar Şube Müdürlüğü Fatih Sultan Mehmet Bulvarı No:218, 06200 Yenimahalle, Ankara Sertifika No: 45724

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden1

Makaleler

Muhammed KARAKUŞ

A Bibliometric Analysis of Demobilization, Disarmament and Reintegration.....2
Silahsızlanma, Terhis ve Yeniden Entegrasyon Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz
(*Araştırma Makalesi/Research Article*)

Uğur DEMİRCİ, Recep ÇENGEL

Korkutma Yöntemiyle İşlenen İletişim Yoluyla Dolandırıcılıkla Mücadele: Polis Özel Güvenlik İş Birliği.....30
Struggle with Fraud through Communication Committed By Intimidation Method: Police Private Security Cooperation
(*Araştırma Makalesi/Research Article*)

Tuğba AYDIN HALİSOĞLU

Avrupa Birliği ve Akıllı Sınırlar: Sınır Yönetimi ve Güvenlik Üzerine Bir İnceleme56
European Union and Smart Borders: A Review on Border Management and Security
(*İnceleme Makalesi/Review Article*)

Abdullah ÇELİK

Gelişmişlik ve Ekonomik Durumlarına Göre Kentlerde Suç Eğilimleri ve Muhtemel Sebepleri82
Crime Trends and Possible Causes in Cities According to Their Development and Economic Status
(*Araştırma Makalesi/Research Article*)

Hasan GÜL

Bilginin Kıymetlendirilmesinde Düşünmenin Rolü: İstihbarat Analizi ve Eleştirel Düşünme95
The Role of Thinking in Evaluating Knowledge: Intelligence Analysis and Critical Thinking
(*Araştırma Makalesi/Research Article*)

Şükrü Can ÖZTÜRK

Drone As First Responder (DFR) Sistemleri: Tanımı, İşleyişi, A.B.D Uygulama Örneği ve Türkiye’deki Uygulanabilirliğine Yönelik SWOT Analizi123
Drone As First Responder (DFR) Systems: Definition, Operation, U.S. Application Example and SWOT Analysis of its Applicability in Türkiye
(*Araştırma Makalesi/Research Article*)

Fatih DİKEN

21. Yüzyıl Yetkinlik Çerçevesi Işığında Liderlik Becerilerinin İncelenmesi: Polis Amirliği Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme146
An Examination of Leadership Skills in the Light of 21st-Century Competency Frameworks: An Evaluation on Police Supervisor Training
(*İnceleme Makalesi/Review Article*)

Yazarlara Notlar.....175

Bilginin Kıymetlendirilmesinde Düşünmenin Rolü: İstihbarat Analizi ve Eleştirel Düşünme

Hasan GÜL*

Öz: İstihbarat analizi, karar alıcıların isteklerinin karşılanması amacıyla elde edilen verilerin işlenerek nitelikli ürünlerin ortaya koyulmasıyla son bulan ve kendine has özellikleri olan bir döngüye sahiptir. Bu döngü, düşünme sürecinin başlamasıyla işler hâle gelebilmektedir. Dolayısıyla, istihbarat analizinin, ilk aşamasından son aşamasına kadar düşünme sürecinden oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İstihbarat analizinde düşünme süreci, karar alıcıların isteklerinin istihbarat analizcisine ulaşmasıyla birlikte başlamaktadır. Söz konusu düşünme sürecini nitelikli kılan unsur da istihbarat analizcisinin eleştirel düşünme becerisine bağlıdır. Ortaya konulması beklenen bilginin kıymetlendirilmesinde eleştirel düşünme becerisinden istifade edilmektedir. Bu bağlamda, istihbarat analizinin odağında eleştirel düşünme yer almaktadır. İstihbarat analizcisinin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesi, istihbarat analizcisinin ortaya koyacağı ürünün kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu meyanda, makalenin amacı istihbarat ürününün kalitesi ve düşünme becerisi arasındaki ilişkinin ortaya konularak eleştirel düşünmenin istihbarat analizinizdeki etkisini ve önemini gözler önüne sermektir. Dolayısıyla, bu çalışmada istihbarat analizinin bir düşünme süreci olduğu bu bağlamda eleştirel düşünmenin de istihbarat analizcisinin geliştirmesi gereken en önemli becerileri arasında yer aldığı fikri savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel süreçler, İstihbarat Analizi, İstihbarat Analizcisi, Karar Alma, Eleştirel Düşünme, Entelektüel Beceriler

* Dr., T.C. Cumhurbaşkanlığı, hasangul@windowlive.com, ORCID: 0000-0002-3932-9407

The Role of Thinking in Evaluating Knowledge: Intelligence Analysis and Critical Thinking

Hasan GÜL*

Abstract: Intelligence analysis has a cycle with its own characteristics that ends with the production of high-quality outputs by processing the data obtained in order to meet the requests of decision makers. This cycle can be operational with the beginning of the thinking process. Therefore, it would not be wrong to say that intelligence analysis consists of a thinking process from the first stage to the last stage. The thinking process in intelligence analysis begins when the requests of decision makers reach the intelligence analyst. The quality of this thinking process depends on the intelligence analyst's critical thinking skills. Critical thinking skills are used to evaluate the information that is expected to be uncovered. In this context, critical thinking is at the core of intelligence analysis. Developing critical thinking skills for the intelligence analyst is directly related to the quality of the product that the intelligence analyst is expected to disseminate. In this regard, the aim of the study is to reveal the effect and importance of critical thinking in the intelligence analysis by examining the relationship between the quality of the intelligence product and thinking skills. This study argues that intelligence analysis is fundamentally a thinking process and that critical thinking is among the most important skills that the intelligence analyst should develop.

Keywords: Cognitive Process, Intelligence Analysis, Intelligence Analysts, Decision Making, Critical Thinking, Intellectual Skills

* Ph.D., Presidency of the Republic of Türkiye, hasangul@windowslive.com, ORCID: 0000-0002-3932-9407

Giriş

İstihbarat; çok boyutlu, farklı değişkenleri içerisinde barındıran, karmaşık bir süreç içerisinde cereyan eden olgu, olay ve durumların anlamlandırılması, değerlendirilmesi, sonuçlar elde edilmesi ve bu kapsamda ürünlerin karar alıcılara iletilmesini kapsayan kompleks bir süreçtir. Bu bağlamda, istihbarat analizi, istihbarat sürecinin en önemli unsurları arasında yer almakta olup analiz söz konusu sürecin düşünme aşamasıdır. İstihbarat, aynı zamanda bilişsel kavramaya dayalı bir meslektir. İstihbarat; önem atfedilen olayların, eğilimlerin, insanların, ülkelerin, fenomenlerin, normal seyrinde gitmeyen davranış şekillerinin, süre gelen meselelerin esas etkilerinin kısa ve uzun vadedeki etki-tepkilerinin ortaya konulmasıdır. Bu meyanda analiz istihbarat sürecinin belirleyici bir parçası olma özelliğine sahiptir (Bruce ve George, 2008, s. 1-2). Dolayısıyla istihbarat analizcilerinin, çalıştıkları konularda derinlemesine bir uzmanlığa sahip olmaları gerekmektedir. Bir başka deyişle istihbarat analizcisinin asli görevi üzerinde çalıştığı konu hakkında uzmanlığını kullanarak karar alıcılara ürünlerini sunmasıdır.

Analizin istihbarat ve istihbarat sürecinin kalbinde yer aldığı unutulmamalıdır. İstihbarat analizinde; teknolojik imkân, kabiliyetler ve araçlardan faydalanılması analiz işinin tamamen teknik bilimler merkezli bir yöntem olduğu anlamını doğurmamaktadır. Teknik imkân ve kabiliyetlerden istifade edilmesi istihbarat analizinin büyük ölçüde insan merkezli entelektüel ve sanatsal bir faaliyet olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu manada istihbarat analizi, bilimsel yöntem ve teknikler tarafından desteklenen bir sanat olma özelliğini devam ettirmektedir (Phythian, 2009, s. 67-80).

İstihbarat analizini sanat olarak ele alan görüşlerin yanı sıra, karar alıcılar için yardımcı bir unsur olarak değerlendirilmesi, istihbaratın işlevi üzerine yoğunlaşan bir bakış açısının yansımaları olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, istihbarat analizi düşünsel süreçler ve düşünme biçimleri açısından ele alındığında, istihbarat analizlerinin işlevselliğinin korunması ve güçlendirilmesi için istihbarat analizinin iyileştirilmesi ve güvenilirliğinin korunması önem arz etmektedir. Genel olarak, istihbarat analizlerinin iyileştirilmesi söz konusu olduğunda, iyileştirme ile analizin yazım kalitesi, analitik ürünün çeşitliliği ve istihbarat analizcisi ile karar alıcı arasındaki ilişkinin daha verimli ve kaliteli bir hâle getirilmesi amacıyla geliştirilmesinden söz edilmektedir.

Öte yandan, bir istihbarat analizcisinin nasıl düşünmesi gerektiği üzerine yoğunlaşan akademik çalışmalar çok azdır. Ayrıca, bu konu üzerine yoğunlaşmak çoğu insanın aklına gelmemektedir (Bal ve Erkeç, 2016, s. 187). Bununla birlikte, geleceğe dönük olarak daha donanımlı, konusunda uzman istihbarat analizcilerinin yetiştirilmesinde düşünme ve analiz sürecinde düşünmenin başat bileşeni olan eleştirel düşünme üzerine yoğunlaşılması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki

istihbarat haber alma üzerine değil akıl üzerine inşa edilen entelektüel bir iştir. İstihbarat analizcisinin belli başlı becerilere sahip olması gerekmektedir. Düşünme ve dolayısıyla eleştirel düşünmenin, bir istihbarat analizcisinin edinmesi gereken temel beceriler arasında yer aldığı düşünülmektedir.

Bu noktada eleştirel düşünme ve istihbarat analizi konularında uluslararası literatürde çalışmalar olsa da Türkçe alan yazındaki çalışmalar kısıtlı kalmıştır. Hem teorisyenlerin hem de pratisyenlerin eleştirel düşünme ve istihbarat analizine dönük akademik çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Söz konusu çalışma Türkçe alan yazındaki çalışmalara da katkı sağlaması bakımından önem arz etmekte olup takip edecek çalışmalar için bir çerçeve belirlenmesine yardımcı olacaktır. Bu çalışmada, istihbarat ve eleştirel düşünmenin bir bütün olarak anlaşılması ve söz konusu kavramların birbirlerinin vazgeçilmez birer parçası olmaları hususu kavramsal bir düzlemde ele alınacak olup vaka analizi ve uygulamaya dönük örnekler ile desteklenecektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden istifade edilmiş olup ele alınan konu öznesinde vaka analizi ve örnek uygulamalar üzerinden bir yöntem tatbik edilmiştir.

Bu meyanda, ilk olarak kavramsal çerçevenin belirlenmesi amacıyla istihbarat analizi derinlemesine tartışılacaktır. İkinci olarak düşünme üzerine kısa bir değerlendirme yapıldıktan sonra eleştirel düşünme hakkında daha kapsamlı bir inceleme yapılacaktır. Böylelikle, söz konusu kavramların farklı yönleri, özellikleri, benzerlikleri ve kesişim alanları ortaya konularak kavramlar arası ilişkinin kapsamı ve sınırlarının ortaya konması hedeflenmektedir. Sonrasında ise alan yazınında öne çıkan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ndeki istihbarat analizi ve eleştirel düşünme üzerine verilen eğitimler içerik bağlamında incelenecektir. Üçüncü olarak, istihbarat analizcisinin eleştirel düşünme becerisiyle ilişkisinin mahiyeti ele alınıp söz konusu ilişkinin önemi, kapsamı ve farklı yönleri incelenecektir. Bu bağlamda, söz konusu hususların somut olarak anlaşılabilmesi amacıyla tarihî bir vaka örneği olan Küba Füze Krizi üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Sonuç bölümünde yapılan tartışma bağlamında değerlendirme yapıp önerilerde bulunulacaktır.

İstihbarat Analizi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında istihbarat teşkilatlarında istihbarat analizi ihtiyacı zamanla ortaya çıkmaya başlamıştır. Güç dengesindeki değişiklikler, yeni tehdit ve risk alanları beraberinde istihbarat teşkilatlarında analiz ihtiyacını görünür hâle getirmiştir. Örneğin, ABD'nin küresel ölçekte dünya sahnesinde yerini almasıyla birlikte ABD Başkanı Truman döneminde Merkezi İstihbarat Teşkilatı'ndaki istihbarat analiz birimlerinde çalışan kişi sayısı 300'den 1950 yılına gelindiğinde 709 kişiye ulaşmıştır (Hedley, 2008, s. 19-23). Zaman içerisinde istihbarat analizini kavramsallaştırılması amacıyla yapılan araştırmalar belli bir olgunluğa ulaşmıştır.

İstihbarat alan yazınındaki çalışmalar geçmişten günümüze ele alındığında, istihbarat analizinin ne olduğunu ve nasıl ele alınması gerektiğiyle ilgili yıllar içerisinde elde edilen tecrübeler neticesinde istihbarat analizinin disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alınması gerektiği fikri güç kazanmıştır. Dolayısıyla, istihbarat analizinin kavramsallaştırılmasında hem sosyal bilimlerden hem de beşerî bilimlerinden faydalanılarak farklı bakış açılarının bir araya getirilmesinde fayda görülmektedir. Bu bakış açısı göz önünde bulundurulduğunda istihbarat analizi, bilişsel ve yöntemsel yaklaşımlar kullanılarak güvenlik iklimi hakkında karar vericilere öncelik arz eden bilgilerin değerlendirilmesi ve işlenmesi sonrasında sunulması olarak tarif edilebilmektedir (Walsh, 2021, s. 98). Bu geniş kavramsal bakış sonrasında istihbarat analizini kendine has özellikleri üzerinden ele alan yaklaşımlarda dört eğilim gözlenmektedir. Bu eğilimler istihbarat analizinin süreci, işlevi, kuramsal amacı ve istihbarat analizcilerinin görev ile sorumluluklarına odaklanmaktadır.

İlk olarak istihbarat analizi, istihbari bir faaliyet kapsamında belirlenen bir amacın hayata geçirilebilmesi amacıyla istihbarat toplayıcıları tarafından elde edilen verilerin düzenli bir şekilde incelenmesi, değerlendirmeye tabii tutulması sonrasında sentezlenerek yeniden yapılandırılması ve yazılı bir metin ile kullanıcıların hizmetine sunulması süreci olarak tanımlanmaktadır (Acar, 2016, s. 167). Bu süreçte, ham bilgilerin değerlendirilmesi ve söz konusu değerlendirme sonunda elde edilen bilgilerin tanımlamalara, açıklamalara ve sonuçlara dönüştürülmesi beklenmektedir. Bu süreç, cevaplanmayı bekleyen ve henüz çözümlenememiş bilgilerin ve durumların tespit edilerek karar alıcıların uyarılmasını da kapsamaktadır (Yılmaz, 2006, s. 179). Dolayısıyla, söz konusu yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda, istihbarat analizinin bir düşünme süreci olduğu değerlendirilmektedir (Moore ve Krizan, 2003, s. 109).

İkinci olarak, istihbarat analizini işlevi üzerinden tarif eden tanımlamalar da bulunmaktadır. Bu tanımlamalara göre istihbarat analizi; stratejik, taktik veya operasyonel öneme haiz olaylar ve durumlarla ilgili bilgileri işlemiden geçirerek mevcut durum ve/veya gelecekte meydana gelmesi mümkün görünenler üzerine çıkarımlar yapılması olarak tarif edilebilmektedir. Dolayısıyla, istihbarat analizi, çok yönlü ve karmaşık durumlardan istihbari yöntem ve süreçleri işleterek anlaşılabilir, kullanılabilir, geleceğe dönük planlamalarda istifade edilebilir ürünler, tespitler ve değerlendirmeler ortaya koymaktır. Bu bağlamda, istihbarat analizinde gizli sosyokültürel yapı içerisindeki kişilerce (istihbarat analizcileri) müşterek yöntemler kullanılarak öne sürülen hipotezlerin test edilmesi de analiz sürecinin bir parçasıdır (Bal ve Erkeç, 2016, s. 187).

Bununla birlikte, istihbarat analizini istihbarat tanımlaması üzerinden tarif eden yaklaşımlar da mevcuttur. Bu bakış açısına göre istihbarat cereyan eden olaylarla ilgili olarak açık, yarı açık ve gizli kaynaklardan temin edilen bilgilerin ulusal güvenlik bağlamında tedbirler geliştirilmesi amacıyla sınıflandırılması ve analiz edilmesi sürecidir (Graves, Jensen ve McElreath, 2022). Bu bağlamda,

istihbarat olarak tanımlanan analiz süreci karmaşık ve birçok veri arasından değerlendirme yaparak kıymetlendirilen bilginin işlenerek ürüne dönüştürülmesi ve sonrasında karar alıcılara sunulmasıdır. İstihbarat analizinde stratejik, taktik ve operasyonel seviyede ilgilenilen konular hakkındaki muhtemel sonuçlar/çıktılar irdelenip elde edilen bilgiler kıymetlendirilmek amacıyla işlenmektedir. Ayrıca, istihbarat analizi karar alıcıların gelişen olaylarla ilgili olarak bilgilendirilmesi ve söz konusu olaylarla ilgili strateji geliştirilmesinde kullanılan önemli bir yardımcı unsurdur (Gill, Marrin ve Phythian, 2009, s. 131-133).

Son olarak, istihbarat analizini analizcinin görev ve sorumlulukları üzerinden tarif eden ve ele alan görüşler de bulunmaktadır. İstihbarat analizinde bir analizcinin temel amacı, karar alıcılara zamanında bilgi sunulması ve gerekli uyarılarda bulunulmasıdır. Bir istihbarat analizcisinin söz konusu uyarıları yaparken muhtemel tehlikelerin ne zaman, nereden ve nasıl ortaya çıkabileceği hususunda gerekli tedbirlerin alınması amacıyla uyarılarda bulunma görevi bulunmaktadır (Bal ve Erkeç, 2016, s. 189). Bu noktada unutulmaması gereken husus, istihbarat analizcisinden beklenenin sadece gelecekle ilgili tahminlerde bulunması değildir. Tüm analiz süreçleri sonunda istihbarat analizcisinden beklenen yapmış olduğu analizlerle karar alıcıların gelecekle ilgili strateji, planlama ve politikalarının şekillenmesine yardımcı olmaktadır (Davis, 2002, s. 6). Kısaca, görüş ve tanımlamalarda ne kadar benzer ve farklı yaklaşımlar benimsense de istihbarat faaliyetinin odağında elde edilen verilerin kıymetlendirilerek istihbari ürüne dönüştürülmesi yer almaktadır. Bu doğrultuda bilginin kıymetlendirilmesi, ele alınan yaklaşımlarda ortak bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: İstihbarat Analizini Süreç, İşlev, Kurumsal Amaç ve Görev Olarak Değerlendiren Çalışmalarda İstihbarat Analizinin Amacı, Yöntemi ve Tanımı

İstihbarat Analizi Üzerine Yaklaşımların Özellikleri				
Yaklaşım Türü	Amaç	Yöntem	Tanım	Bilginin Kıymetlendirilmesi
Süreç	Ham verilerin değerlendirilmesi, Değerlendirmelerin ise açıklamalara ve sonuçlara/çıktılara dönüştürülmesi	Saha elemanlarından, açık- yarı açık- kapalı kaynaklardan gelen ham verilerin kıymetlendirilerek yazılı metinlere dökülmesi	Analiz eyleminin birbirini takip eden aşamalara sahip olması ve sistematik olması	
İşlev	Karar alıcıların politika oluşturmaya veya uygulanan politikayı geliştirilmesine yardımcı olunması	Nitel yöntemler ve nicel yöntemler kullanılarak saha elemanlarından gelen ham verinin tasnif edilmesi, işlenmesi	Karar alıcıya doğru, zamanında, tutarlı, kesin ve hatasız bilgi sunulması	
Kurumsal Amaç	Karar alıcıların doğru, kesin, tutarlı ürünlerden hareketle karar alıp politika oluşturmaya veya geliştirilmesine katkı sağlanması	Hipotetik analiz, alan yazın incelemesi, modellerin incelenmesi	İstihbarat faaliyetinden elde edilen ürünün kuramsal/ teorik bir çerçevede ele alarak kullanılabilir hale getirilmesi	
Görev	Tespit, çıkarım, öngörü ve tahminlerde bulunarak stratejik bir bakış açısının geliştirilmesine katkı sağlanması	Verilerin analitik, sistematik, rasyonel ve mantıksal bir zeminde tahlil edilmesi	İstihbarat analizcisinin görev ve sorumlulukları doğrultusunda verilerin işlenmesi,	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Günümüz bilgi çağında artık bilginin toplanmasından ziyade elde edilen bilgilerin doğruluğunun test edilebilmesi daha ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, karar alıcılara sunulan, doğruluğu kanıtlanmış ve kanıtlanmamış her tür kaynaktan elde edilen bilgilerin temin edilme süreci katlanarak çoğaldıkça analizin rolünün daha önem kazandığı görülmektedir. Dolayısıyla, istihbarat analizcilerinin yalnızca farklı bilgi kaynaklarından, karar alıcılara bilgi toplayanlardan veya toplanan bilgileri dağıtan kuryelerden daha fazlası olduğu gerçeği unutulmamalıdır (Moore ve Krizan, 2003, s. 98). Bu bağlamda, istihbarat analizinin aynı zamanda bir muhakeme etme işi olduğu bir kez daha gün yüzüne çıkmaktadır. İstihbarat analizcisi veri yığınları arasından doğruluğu olabildiğince kesinleştirilmiş olan bilgileri işleyerek istenen zamanda karar alıcılara sunmakla mükelleftir.

Karar alıcıların istekleri doğrultusunda bir faaliyete başlandığı zaman, ilgili faaliyetler kapsamında veri toplanması başlı başına bir iş olmakla birlikte, söz konusu verilerden hangilerinin kullanılacağına karar verilmesi, verilerin hangi yöntemler kullanılarak doğruluğunun teyit edileceği, toplanan verilerin işlenmesi sonrasında doğabilecek olası sorunlar ve risklerin neler olabileceği gibi hususlar, analiz sürecinde alınan kararların ve yapılan seçimlerin daha da zor bir iş olduğunu ortaya koymaktadır. İstihbarat analizinin amacı; karar alıcılara zamanında, kesin ve açık/anlaşılar doğru bilgilerin ulaştırılmasını sağlamaktır. Bu yolla, karar alıcıların daha nesnel, tarafsız ve mantıklı karar almalarına katkıda bulunmaktadır (Johnson, 1996, s. 658).

Bu doğrultuda, Kent'in istihbarat yaklaşımında, bir analizciden beklentinin ne olması gerektiğinin tarifi önem kazanmaktadır. Kent'e (1949) göre istihbarat, bir hizmet işlevi görmektedir. İstihbaratın görevi, karar alıcıların genellikle iyi bilgilendirilmiş olmasını sağlamaktır. Ayrıca, istihbaratın diğer bir görevi, karar alıcıların muhtemelen ihmal ettikleri açık gerçeklere dikkatleri çekmek ve alternatifleri analiz etmektir (Kent, 1949, s. 182). Bu noktada, Kent'in istihbarat analizcisinden beklentisi; karar alıcılara, ihmal ettikleri veya görmezden geldikleri doğruları ısrarla savunmak ve karar alıcılara sunmalarıdır (Moore ve Krizan, 2003, s. 100). Bir istihbarat analizcisinin görevi; mevcut durumu anlamak ve açıklamak için karmaşık bir bilgi yığınına anlamlandırmak, ayrıca söz konusu bilgi yığınının neden olan geçmişi yeniden yapılandırmak ve bunu yaparken de geleceğe yönelik tahminleri temel olarak kullanmaktır. Bu süreçte, istihbarat analizcisinin birçok türde karmaşık akıl yürütme becerisine sahip olması ve bu becerileri kullanması gerekmektedir (Barbara, 2011, s. 117).

Sonuç olarak, istihbarat analizinin istihbarat faaliyeti içerisinde kendine has süreçleri olduğu görülmektedir. İstihbarat analizinin istihbarat faaliyetlerinde ağırlıklı düşünsel süreçlerden istifade edilen bir iş olduğu değerlendirilmektedir. İstihbarat analizi ister istihbarat faaliyetindeki yeri ve kendisinden beklenenler üzerinden tarif edilsin isterse daha teknik kavramsal açıklamalar ve tartışmalar üzerinden incelensin, istihbarat analizinin merkezinde düşünme olgusunun yer

aldığı hususu açık bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, istihbarat analizi üzerine incelenen yaklaşım ve tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda, istihbarat analizinin özünde bir düşünme ve/veya muhakeme etme işi olduğu görülmektedir. Bilginin kıymetlendirilmesi sürecinde düşünme yeteneğinin birçok yöntemi kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bir sonraki bölümde kavramsal olarak düşünme üzerine bir inceleme yapıp istihbarat analizinde düşünmenin yerinin ne olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiği hususlarının açıklığa kavuşturulması amacıyla bir tartışma yapılacaktır.

Eleştirel Düşünme

İnsanoğlunu tanımlayan özellikler arasında düşünme benzersiz bir bilişsel yetenektir. İnsanoğlu diğer canlılardan farklı olarak düşündüğünü diğer insanlarla paylaşabilmektedir. Bu bilişsel yetenek insanoğlunu diğer canlılar karşısında eşsiz kılan bir özelliktir (Deacon, 1997, s.21). Düşünme, insanlarda dilin ortaya çıkmasından çok önce gelişen bilişsel işlevlere bağlıdır. İstihbarat analizi de öncelikle bir düşünme sürecidir. İstihbarat analizcisinin sahip olduğu bireysel yetenek özellikleri, düşünmeyi ve/veya doğuştan gelen düşünme dürtüsünü yansıtan davranışlarda kendini göstermektedir (Moore ve Krizan, 2003, s.109). Dolayısıyla, insanoğlunun doğuştan gelen düşünme yeteneği, istihbarat analizinin başat bir unsuru olarak öne çıkmaktadır. İstihbarat analizinin ilk aşamasından son aşamasına kadar bilişsel olarak düşünme süreci her zaman gereklidir. Bu düşünme süreci, istihbarat analizinin kalitesine ve verimliliğine olumlu yönde etki etmektedir. Etkin düşünme becerilerinin bu sürece dahil edilmesi, istihbarat analizinde karşılaşılan belirsizliklerin ve tutarsızlıkların giderilmesinde, yapılan değerlendirmelerin kesinliğinin artırılmasında ve sonrasında karar alıcının isteklerinin karşılanmasında önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Bu anlamda, düşünme becerisi istihbaratın kalitesini ve verimliliğini artırmaktadır.

Diğer bir taraftan, istihbarat analizinin doğruluğuna sekte vuran veya kesinliğini etkileyen en önemli engellerden birisi de insanın düşünme sürecindeki ön kabulleridir. Doğuştan gelen bu düşünce sistemiği istihbarat analizinin önünde duran en büyük engeller arasında yer alabilmektedir. İstihbarat analizinin de temelde bir düşünme süreci olduğu göz önünde bulundurulduğunda düşünmenin ne olduğunun değerlendirilmesinde fayda mütalaa edilmektedir. Bu kapsamda, istihbarat analizcisi de tıpkı araç kullanmak yahut bisiklete binme yeteneğinde olduğu gibi düşünme yeteneğindeki mükemmeliyetini ve başarısını düşünme sürecine yoğunlaşarak geliştirebilir (Heurer, 1999, s. 1-2). Dolayısıyla, düşünme yeteneği bir istihbarat analizcisinin en temel ve geliştirilmeye açık yetenekleri arasında yer almaktadır.

Bu doğrultuda düşünmeden neyin kastedildiği incelenmelidir. Esasen düşünme muhakeme etme yeteneğidir. Tıpkı istihbarat ürününe sahip olma sürecinde olduğu

gibi düşünmede önemli olanı daha az önemli olandan ayrılması, sonrasında elde edilen bilgilerin sıralanması ve sonrasında tüme varım veya tümenden gelim gibi yöntemlerden istifade edilerek birtakım değerlendirmeler sonrasında sonuçlara ulaşılmasıdır (Moore, 2007, s. 3). Bir başka deyişle, düşünme ya da muhakeme etme; mevcut durumda inandıklarımız veya kabul ettiklerimizle başka bir şeye inanmamızın temeli, gerekçesi veya delili arasında nesnel bir bağlantı oluşturulmasıdır. Bu noktada, istihbarat analizi göz önünde bulundurulduğunda düşünme sistematik bir yaklaşımla karar alıcıların beklentileri doğrultusunda istihbarat ürününün hazırlanması olarak tarif edilebilmektedir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, düşünme hayatın her alanında bilinçli veya bilinçsiz olarak istek, arzu veya amaçlarımızı gerçekleştirmek amacıyla istifade ettiğimiz ve günlük yaşamımızın bir parçası olan bir olgudur. Düşünmek; başarmak istediklerimiz veya önceliklerimizi hayata geçirmek amacıyla rasyonel bir bakış açısıyla karar vermektir. Dolayısıyla düşünme; muhtemel bir faaliyeti, isteği, inanılan şeyi veya amacı hayata geçirmek maksadıyla muhtemel olasılıklar arasından bir seçme ve bulma yöntemidir (Baron, 2008, s. 5-8). İstihbarat analizinin de nihai amacı, karar alıcıların beklentileri doğrultusunda bir ürün ortaya konulmasını teminen bir karar almaktır. İstihbarat analizcisinin amacı ve önceliği kendisinden beklenen ürünü bir an önce karar alıcıya sunmasıdır. İstihbarat analizcisinin kendisinden beklenen ürünü ortaya koymadaki en önemli yardımcısı ise düşünme yeteneğini kullanabilmesidir. İstihbarat analizinin konusu olan olay/olgunun tarafsız, ön yargılardan olabildiğince uzak, kesin ve kullanılabilir çıktılarının oluşturulması süreci, düşünme eylemi ile birebir uyumaktadır.

Sonuç olarak, düşünme, insanoğlunu diğer canlılardan ayıran en önemli ve doğuştan gelen bir yetenektir. Bir eylem olarak ele alındığında düşünme, insanoğlunun yaşamında bilinçli veya bilinçsiz olarak günlük hayatta sıklıkla istifade ettiği bir yetenektir. İnsanoğlu düşünme yeteneğini; istek, amaç, arzu ve önceliklerini hayata geçirmek amacıyla kullanabilmektedir. Bu meyanda, insanlar yapmak istedikleri doğrultusunda eldeki bilgileri, imkân ve kabiliyetleri bir araya getirebilmektedir. Ayrıca insanlar belli bir sistematik içerisinde ilgili bilgileri bir araya getirebilmekte ve öncelik sırasına göre gerekli gördüğü tasniflemeyi yapabilmektedir. Sonrasında, alınan kararlar kapsamında arzulanan veya hedeflenen amaca yönelik olarak eyleme geçilebilmektedir. Tüm bu düşünsel süreçler istihbarat analizinde de benzer bir rasyonalite ve mantık içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, istihbarat analizinin amacına ulaşmasını teminen, düşünme yeteneğinin daha nitelikli bir safhaya taşınması gerekmektedir. İstihbarat bağlamında düşünme yeteneği tam anlamıyla işler hâle getirildikten sonra bir sonraki safhada eleştirel düşünmeye odaklanma mecburiyeti doğmaktadır. Dolayısıyla, bu doğrultuda eleştirel düşünme becerisinin, istihbarat analizi ile ilişkilendirilerek irdelenmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Eleştirel düşünme teorik anlamda ilk kez 1940'lı yılların başında psikolog Goodwin Watson ve Edward Glaser tarafından kuramsallaştırılarak çalışılmıştır. Bu doğrultuda, adı geçen bilim insanları eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi amacıyla oluşturdukları ilk test olan “Watson-Glaser Eleştirel Düşünme Değerlendirmesi”, hâlen yaygın olarak iş dünyasında, hukuk ve eğitim alanlarında kullanılmaktadır (Harris ve Spiker, 2012). O zamandan bu yana eleştirel düşünme ve eleştirel düşünme becerilerini teorik olarak geliştirme çalışmalarının neredeyse tamamı eğitimciler ve filozoflar tarafından yürütülmekte olup söz konusu çalışmalarda araştırma ve testler yoluyla üstün eleştirel düşünme yeteneklerine sahip kişilerin belirlenmesine odaklanılmıştır (Harris ve Spiker, 2012, s. 210). Eleştirel düşünmenin tüm entelektüel faaliyetlerin odak noktasında yer alması hususu eleştirel düşünmenin kavramsal olarak tartışılmasını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca, eleştirel düşünmenin muhtevasının ortaya konulması, farklı unsurlarının ve özelliklerinin incelenip araştırılması sanattan bilime farklı alanların gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Söz konusu gelişmelerden istihbarat alanının da istifade edebilmesinin önünün açık olduğu düşünülmektedir. Düşünme yeteneğinde olduğu gibi eleştirel düşünme de istihbarat analizi ile kendisine yüklenen anlam ve beklentiler kapsamında örtüşmektedir.

Eleştirel düşünme, Halpern'in (2014) tarif ettiği gibi sahip olunmak istenen olasılığın gerçekleşme ihtimalini artırmak amacıyla bilişsel becerilerin veya stratejilerin kullanılmasıdır. Eleştirel düşünme hedefe yönelik olup bir amaca ve mantığa sahiptir. Düşünen kişi eleştirel düşünme sürecinde sorunları çözmeye çalışır, çıkarımlar oluşturur, olasılıkları hesaplar ve belli kararlar alabilmektedir (Halpern, 2014, s. 8). Söz konusu eleştirel düşünme, bir istihbarat analizcisinde var olması beklenen bir beceri olmakla birlikte geliştirilmesi de gereken bir beceridir. Elder ve Paul (2006) eleştirel düşünmeyi düşünme üzerine hayat bulan bir sanat olarak tanımlamaktadır. Eleştirel düşünme ile birlikte düşünmenin kalitesi; analiz edebilme, değerlendirebilme ve geliştirilebilme imkânlarıyla artırılabilir (Elder ve Paul, 2006, s.xiii). Başka bir deyişle, eleştirel düşünme hem meta-bilişsel (düşünme hakkında düşünme) hem de bilişsel (düşünme) bir faaliyettir. Bu yolla bir kişi, bir yandan akıl yürütme sürecinin kalitesini artırırken diğer yandan bir sonuca varabilmektedir (Moore, 2007, s.8). Dolayısıyla, eleştirel düşünme yoluyla istihbarat analizcisinin ürününün kalitesi ve verimliliği artmaktadır.

Eleştirel düşünme; alınan kararların muhtemel sonuçlarının mantıksal bir düzlemde öne sürülen görüşlerin tutarlı, anlaşılabilir ve kesin argümanlarla açıklanabilir olmasıdır. Bu doğrultuda Facione'nin (2015, s. 2-3) eleştirel düşünme üzerine yaklaşımı, akılsızca ve mantıksız fikrî söylemlerin tam tersi olmasından hareketle doğru düşünme olduğu yönündedir. Karar alıcılar uygulayacakları politikalar kapsamında istihbarat analizcisinin ürün ortaya koymasını beklemektedir. Karar alıcıların bu beklentisi, istihbarat analizcilerinin eleştirel düşünme becerisine sahip olması ile karşılanabilecek bir durumdur. Aslında, Facione (2015)'nin düşüncesinden hareketle istihbarat analizinde

eleştirel düşünmenin esasen doğru düşünme süreci olarak tarif edilebileceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, karar alıcıların istihbarat analizcisinden düşünme yeteneğinin bir safha ötesine geçerek eleştirel düşünme yeteneklerini kullanması beklenmektedir. İstihbarat analizcileri bilgiyi istihbarata dönüştürme sürecini, düşünerek hayata geçirebilmektedir. Eleştirel düşünme, bu dönüşüm sürecini gerçekleştirmek için uygulanan bilişsel bir beceridir (Moore ve Krizan, 2003, s. 113). Bu bağlamda, eleştirel düşünme istihbarat analizcisi için sahip olunması gereken doğru bir düşünme becerisidir.

Eleştirel düşünme; gözlemlerden toplanan veya gözlem yoluyla üretilen bilgilerin aktif ve ustaca kavramsallaştırılması, uygulanması, analiz edilmesi, sentezlenmesi ve/veya değerlendirilmesinden oluşan entelektüel açıdan disiplinli bir süreçtir. Eleştirel düşünmenin amacı inanılan bir şeye veya bir konunun faaliyete geçilmesine rehberlik edilmesidir (Moore ve Krizan, 2003, s. 113). İstihbarat analizcileri, akli melekelerini kullanmaları konusunda eğitim ve öğretime açık bir şekilde ihtiyaç duymaktadır. Bu yolla, istihbarat teşkilatları, istihbarat analizcilerini rasyonel analizin düşmanı olan konformist düşünceler ve kültürel dayatmaların kölesi olmaktan kurtarılabilir (McDowell, 1998, s. 216). Dolayısıyla, istihbarat analizcilerinin ön yargılardan ve kabullerden arındırılmış bir ürünü ortaya koymalarında eleştirel düşünme kilit bir etken olmaktadır. Ayrıca, düzenli bir düşünme süreci savunulabilir sonuçların elde edilmesi amacıyla dikkatlice kararlar almayı veya mantıklı değerlendirmeler yapmayı gerektirebilmektedir. Bu durum, istihbarat analizcisinden de beklenen bir beceri olarak değerlendirilmektedir. İstihbaratın başarısı, istihbarat analizinin kalitesi ile doğru orantılıdır. Düşünmenin ötesinde nasıl düşünülmesi gerektiği, düşünce sürecinde hangi unsurların etkili olduğu ve eleştirel düşünmenin asgari şartlarının hangi bileşenlerin bir araya getirilmesi ile tesis edilebileceği de önem arz eden bir konular arasında yer almaktadır.

Eleştirel düşünme aşamaları ve süreçlerini ele alan pek çok model arasından Facione'nin eleştirel düşünmenin temel bileşenlerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan çalışması öne çıkmaktadır. Bu çalışmaya göre, eleştirel düşünme sürecinde altı bilişsel beceri vardır (Tablo 2). Bu beceriler; yorumlama, analiz, çıkarım, değerlendirme, açıklama ve otokontrolden oluşmaktadır. İlk olarak, yorumlama becerisi; deneyimler, durumlar, veriler, olaylar, yargılar, gelenekler, inançlar, kurallar, prosedürler veya kriterler gibi çok çeşitli konunun anlamını veya önemini kavramak veya ifade etmek anlamında açıklanmaktadır. İkinci olarak analiz becerisi; ifadeler, kavramlar, açıklamalar, inançlar, deneyimler, nedenler, bilgiler, görüşler, yargılar arasında amaçlanan ve sahip olunmak istenen çıkarımsal ilişkileri tanımlamak şeklinde tarif edilmektedir. Üçüncü olarak, çıkarım becerisi; makul sonuçlara varmak için gereken unsurları belirlemek ve güvence altına almak, varsayımlar ve hipotezler oluşturmak, ilgili bilgileri dikkate almak ve verilerden, ifadelerden kaynaklanan kanıtları, yargıları, inançları, görüşleri, kavramları, açıklamaları, soruları bir bütün hâlinde ele alarak muhtemel sonuçlara olabildiğince azaltmak olarak tanımlanmıştır.

Dördüncü olarak, değerlendirme becerisi; ifade edilen şeylerin veya temsil edilen diğer şeylerin (bir kişinin bakış açısı, algısı, inancın, düşüncesi, durumu vb.) güvenilirliğini incelemek ve ifadeler arasındaki gerçek veya amaçlanan çıkarımsal ilişkilerin mantıksal gücünü ölçmek için kullanılmaktadır. Beşinci olarak, açıklama becerisi; bir kişinin ulaşmış olduğu sonuçları temellendirdiği açıklama, akıl yürütme, kriterler, yöntemler ve bağlamsal hususların ortaya koyulması olarak tanımlanmaktadır. Son olarak, otokontrol becerisi; kişinin kendi çıkarımsal yargılarını analiz etmesi, değerlendirmesi, akıl yürütmesini veya sonuçlarını sorgulamaya, onaylamaya, doğrulamaya veya düzeltmeye yönelik çabasını tarif etmektir (Facione, 2015, s. 9-10).

Tablo 2: Facione'nin Eleştirel Düşünme Sürecindeki Bilişsel Becerileri ve Tanımları

Bilişsel Beceri	Açıklama
Yorumlama	Deneyimler, durumlar, veriler, olaylar, yargılar, gelenekler, inançlar, kurallar, prosedürler veya kriterler gibi çok çeşitli konuların anlamını veya önemini kavramak veya ifade etmek
Analiz	İfadeler, kavramlar, açıklamalar, inançlar, deneyimler, nedenler bilgileri, görüşler, yargılar arasında amaçlanan ve sahip olunmak istenen çıkarımsal ilişkileri tanımlamak
Çıkarım	Makul sonuçlara varmak için gereken unsurları belirlemek ve güvence altına almak, varsayımlar ve hipotezler oluşturmak, ilgili bilgileri dikkate almak ve verilerden, ifadelerden kaynaklanan kanıtları, yargıları, inançları, görüşleri, kavramları, açıklamaları, soruları bir bütün halinde ele alarak muhtemel sonuçlara olabildiğince azaltmak
Değerlendirme	İfade edilen şeylerin veya temsil edilen diğer şeylerin (Bir kişinin bakış açısı, algısı, inancın, düşüncesi, durumu vb.) güvenilirliğini incelemek ve ifadeler arasındaki gerçek veya amaçlanan çıkarımsal ilişkilerin mantıksal gücünü ölçmek
Açıklama	Bir kişinin ulaşmış olduğu sonuçları temellendirdiği açıklama, akıl yürütme, kriterler, yöntemler ve bağlamsal hususların ortaya koyulması
Oto-Kontrol	Kişinin kendi çıkarımsal yargılarını analiz etmesi, değerlendirmesi, akıl yürütmesi veya sonuçları sorgulamaya, onaylamaya, doğrulamaya veya düzeltmeye yönelik çabası

Kaynak: Facione, (2015)'den adapte edilmiştir.

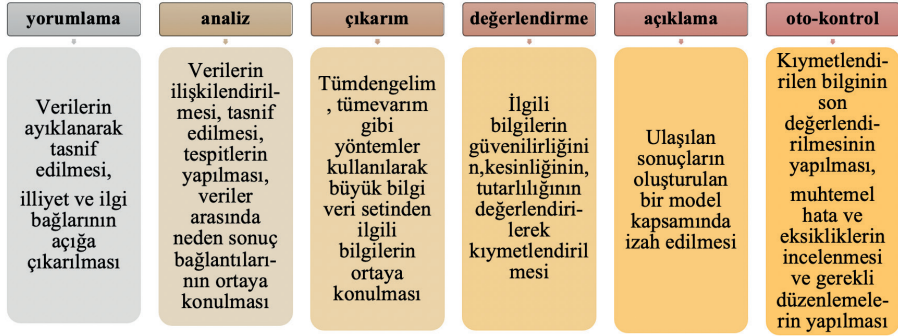
Yukarıda bahsedilen altı ortak bilişsel beceri bir istihbarat analizcisinde sahip olması gereken beceriler arasında yer almaktadır. Söz konusu becerilerin istihbarat analizcisinin istihbarat üretim sürecinde kendisinden beklenen ürünü doğru, zamanında, kesin, eksiksiz, hatasız ve ihtiyaca yönelik olmasında önemli katkılar sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bu meyanda, istihbarat analizinin

sadece düşünme üzerine inşa edilmediği aynı zamanda eleştirel düşünmenin de istihbarat analiz sürecinin merkezinde olması gerektiği unutulmamalıdır. Karar alıcılar tarafından ortaya konulması istenen istihbarat ürününün verimliliğinin ve etkinliğinin başarısı istihbarat analizcisinin eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilmesi ile doğrudan ilişkilidir.

İstihbarat analizi de tıpkı istihbarat döngüsünde olduğu gibi kendisine has bir sürece sahiptir (Şema 1). Bu süreçte, istihbarat analizcısından eleştirel düşünme becerilerini kullanması ve becerilerini geliştirmesi beklenmektedir. Bir istihbarat analizcisi, eldeki verileri istihbarata dönüştürme sürecinde yorumlama becerisinden istifade etmektedir. Analizci büyük bir veri yığını arasından neyi nerden temin edebileceğine, hangi verilerin öncelikli olduğuna ve verilerin nasıl ayıklanması gerektiğine karar verirken muhakeme etmek zorundadır. Muhakemede bulunan bir istihbarat analizcısından kuşkusuz aynı zamanda yorumlama becerilerini de kullanması beklenmektedir. Sonrasında ise istihbarat analizcisinin yorumladığı verileri tasnif etmesi, verileri birbirleriyle ilişkilendirmesi, veriler arasındaki neden-sonuç bağlantılarını ortaya çıkarması gerekmektedir. Dolayısıyla, bu iş ve işlemleri yapabilmeye analiz becerisinden faydalanmalıdır. Analizcinin veri yığınının bilgi aşamasına geçtiğinde, çalışılan olay/olgu/durumla ilgili elde bulunan büyük bilgiyi öngörüsünü kullanarak, fikirlerini test ederek ve bir ağ geliştirerek genelden özele/özelden genele gibi yöntemleri kullanarak yoğunlaştırması gerekmektedir. Anılan süreçte istihbarat analizcisi, çıkarım becerilerini kullanmaktadır.

Analizci, değerlendirme becerilerini kullanarak ilgili bilgilerin güvenilirliğini, kesinliği ve doğruluğunu test edebilmektedir. Bu aşamada, ilgili bilgiler değerlendirmeye tabi tutularak üzerinde çalışılan konuyla ilişkisinin boyutları gözler önüne serilebilmektedir. Böylelikle, ilgili bilgilerden yola çıkılarak elde edilen önermelerin, tezlerin ve sonuçların tutarlılığı hususunda çıkarımlarda bulunulabilir. Bu noktadan sonra, analizcinin artık kıymetlendirme yoluna girilen bilgileri kullanarak eldeki bilgileri anlamlandırmaya başlaması gerekmektedir. Analizci ulaşmış olduğu sonuçları rasyonel bir bakış açısıyla mantıksal zeminde inşa etmiştir. Dolayısıyla, istihbarat analizcisi incelediği konuyla ilgili bir model geliştirme imkânına kavuşmuştur. Son olarak, istihbarat analizcısından süreç içerisinde kıymetlendirdiği bilginin son değerlendirmelerini yaparak olası hataları tespit ve düzeltme yoluna gitmesi beklenmektedir. İstihbarat analizcisi eleştirel oto kontrol becerisini kullanarak ürününü nihayete erdirebilmiştir.

Şema 1: İstihbarat Analiz Sürecinde Eleştirel Düşünmenin Bilişsel Aşamaları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şema 1’de vurgulandığı üzere, eleştirel düşünme ile bilişsel aşamalar ve istihbarat analiz süreci arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Sonuç olarak, eleştirel düşünme istihbarat analizinde olduğu gibi entelektüel bir faaliyetir. Eleştirel düşünme esasen doğru düşünme olarak da tarif edilebilmekte olup sistemli bir düşünme sürecidir. Eleştirel düşünme aynı zamanda karar almada olabildiğince az hata yapılmasına, olabildiğince kesin ve ön yargılardan sıyrılmış bir bakış açısına sahip olunmasına ve hızlı bir biçimde karar alınabilmesine imkân tanımaktadır. Ayrıca, eleştirel düşünme, düşünme becerisinin kalitesini de aynı oranda artırmaktadır. Bu doğrultuda, eleştirel düşünme ve istihbarat analizinin, teorik ve pratik kullanımına ve eğitimine yönelik çalışmaların irdelenmesinde fayda mütalaa edilmektedir. Bu bağlamda, ABD’nin istihbarat toplulukları ve üniversitelerin iş birlikleri kapsamında hazırlanan istihbarat analizinde eleştirel düşünme eğitim programları alan yazınında öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, bir sonraki bölümde konunun daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi amacıyla ABD özelinde istihbarat analizinde eleştirel düşünme ders içeriklerine, kapsamlarına, yöntemlerine, amaçlarına ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir.

İstihbarat Analizinde Eleştirel Düşünme Eğitimi: ABD Örneği

İstihbarat alanında sertifika, lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitim öğretim faaliyetleri dünya genelinde çok yaygın olmasa da bu alandaki faaliyetlerin Kıta Avrupası’nda ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’inde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda ABD’de istihbarat analizinde eleştirel düşünmeye yönelik hazırlanan programlar ve ders içerikleri bulunmaktadır. Kilroy Jr ve Brooks (2018, s.47)’un yapmış olduğu çalışma aşındaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3: İstihbarat Analizi ve Eleştirel Düşünme Odağındaki Ders ve Programlar

	Eleştirel Düşünme	Araştırma Yöntemleri	Dersin Amacı	Okutulan Kitap/ Kitaplar	Dersin Değerlendirme Sistemi
Coastal Carolina Üniversitesi: İstihbarat Analizi	%70	%30	İstihbarat analizinin anlaşılması ve analiz yöntemlerini öğrenilmesi	1.Heuer ve Pherson (2014), 2.Beebe ve Pherson (2014)	İki ödev (40%) Vaka Çalışması (20%) Sunumlar (10%) Sınavlar (20%) Katılım (10%)
Amerikan Kamu Üniversitesi: İstihbarat Analizi	%50	%50	İstihbarat araştırma süreçleri, yapılandırılmış analiz teknikleri ve istihbaratla ilgili analiz türlerinin öğrenilmesi	1.Gray, Williamson, Karp, ve Dalphin (2007)	Ödevler (75%) Tartışma oturumları (25%)
Eastern Kentucky Üniversitesi: İstihbarat Analizi	%40	%60	Yapılandırılmış analiz teknikleri anlamak ve bu teknikleri bilgi kaynağının tespit edilmesi, politikaların değerlendirilmesi ve yazma hususlarında kullanılması	1.Beebe ve Pherson (2014) 2.Pheron ve Pherson (2016)	Derse hazırlık (19%) Katılım (15%) Takım Projesi (15%) Ödev(8%) Proje (43%)
James Madison Üniversitesi: İstihbarat Analizinde Konular	%70	%30	Tahmin analizine yönelik gelişmelerin keşfedilmesinin yanı sıra istihbarat analizinin farklı yönlerinin öğrenilmesi	1.Marrin (2009) 2. George ve Bruce (2014)	Sınavlar (60%) Araştırma Ödevi (30%) Katılım (10%)

Mercyhurst Üniversitesi: İstihbarat Analizini Geliştirme	%80	%20	İstihbarat analizi ve diğer karşılaştırmalı konuların öğrenilmesi	1.George ve Bruce (2008) 2.Russell (2007)	Haftalık Ödevler (90%) Katılım (10%)
Middle Tennessee Devlet Üniversitesi: İstihbarat Analizi	%10	%90	İstihbarat döngüsünün tüm yönlerinin öğrenilmesi	1.Phythian (2013)	Haftalık Ödevler (20%) Sınavlar (40%) Sunum Konusu Hazırlığı (20%) Sunum(20%)
El Paso Teksas Üniversitesi: İstihbarat Toplama ve Analiz	%50	%50	İstihbarat analizinin bileşenleri ve bileşenlerle ilişkili değişim ve dönüşümlerin tanıtılması	1.Clark (2013) 2.George ve Bruce (2014)	Testler (20%) uygulamalı sunumlar (20%) Sınavlar (50%) Katılım (10%)
Tulane Üniversitesi: İstihbarat Araştırmaları	%50	%50	İstihbarat analizinin temellerinin öğrenilmesi ve yazma becerilerinin geliştirilmesi	1.Clark (2016) 2.Heuer (1999)	Ödevler (15%) Sunum (10%) Ara Sınav (25%) Final Sınav (30%) Katılım (15%)
Virginia Tech Üniversitesi: Uygulamalı İstihbarat Analizi	%50	%50	Analiz raporlarının oluşturulması, analizlerin ve analiz tekniklerinin değerlendirilmesi,	1.Clark (2016) 2.Heuer ve Pherson (2014)	İstihbarat raporları (50%) sınıf içi performans (50%)

Kaynak: Kilroy Jr ve Brooks, (2018, s.47).

Yukardaki tablodan da anlaşılacağı üzere istihbarat analizine yönelik verilen ders içeriklerinin büyük çoğunluğunda eleştirel düşünmeye odaklanıldığı görülmektedir. Sunulan derslerin tamamında eleştirel düşünme ve istihbarat analizi doğrudan ilişkilendirilmiş olup ders planlamaları ve kaynaklar da bu doğrultuda hazırlanmıştır. Bununla birlikte, Obradovic ve Black (2024) ABD’deki İç Güvenlik Bakanlığının ilgili birimleri dahil olmak üzere geleneksel istihbarat topluluklarının akademik mükemmeliyet merkezlerinin üniversiteler ile bir araya gelerek oluşturdukları eğitim öğretim faaliyetleri (kurs, seminer, sertifika, ders, diploma programları, yan dal programları) hakkında bir araştırma yapmıştır. Bu kapsamda Obradovic ve Black, 48 üniversitenin istihbarat toplulukları ile

iş birliği çerçevesinde pratisyenlere yönelik eğitimler de dahil olmak istihbarat analizi eğitim ve öğretiminde yedi temel bileşenin olduğunu tespit etmiştir. Bu bileşenler arasında eleştirel düşünme de bulunmaktadır. Söz konusu 48 üniversitenin istihbarat analizi ile ilgili eğitim-öğretim faaliyetlerinin %59'unda eleştirel düşünme becerisi yer almaktadır (Obradovic ve Black, 2024, s. 4-10).

Ayrıca, ABD'nin istihbarat topluluğunda yer alan teşkilatların eleştirel düşünmeye yönelik ders içeriklerinin incelenmesi de fayda sağlayacaktır. ABD'de Ulusal Güvenlik Teşkilatı (NSA) tarafından eleştirel düşünme ve yapılandırılmış analiz üzerine verilen kurs, ABD istihbarat topluluğunun ilk programı olma özelliğini taşımaktadır. Bu kurs, istihbarat analistlerinin hem bireysel hem de grup düzeyinde düşünme becerilerini geliştirmek amacıyla tasarlanmıştır. Kurs kapsamında öğrencilere «eleştirel düşünme için bir paradigma öğrenme ve 14 farklı yapılandırılmış analiz yöntemini eleştirel bir şekilde keşfetme» fırsatının verildiği, dört saatlik 10 dersten oluşan bir program sunulmaktadır (Martin ve Dan-Şuteu, 2016, s.80-81).

Bu meyanda, kurs Sokratik öğretim yöntemine dayanmakta olup öğrencilerin tartışmalara katılarak, her dersten önce verilen okumaların özetlerini yazarak ve üretimde bulunarak derse aktif olarak katılmaları bir zorunluluk olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak katılımcılardan, yapılandırılmış analiz yöntemlerini kullanarak faaliyete dönük örnekler üretmeleri beklenmektedir. Son olarak, kurs sonunda katılımcılara, belirli bir sorunu çözmek için beş eleştirel düşünme ve yapılandırılmış analiz yöntemini uygulamaları gereken bir grup projesi verilmektedir. Daha sonra projenin sonuçlarını tartışmak üzere öğrenciler, sınıftaki diğer katılımcı öğrencilerin önünde 15-20 dakikalık bir sunum yapmaktadır (Martin ve Dan-Şuteu, 2016, s.80-81).

Eleştirel Düşünme ve İstihbarat Analizcisi

İster ulusal düzeyde istihbarat teşkilatları olsun ister yerel düzeyde kolluk kuvveti olsun istihbarat analizinde nihai amaç, karar alıcıların kullanımına sunulmak üzere güvenle hareket edilebilecek zamanında çıkarımlar geliştirmektir. Dolayısıyla etkili istihbarat analizi, toplanan bilgilerin bütünleştirilmesinden, sonrasında bu bilgilere dayalı olarak üzerinde çalışılan konuyla ilgili hipotezlerin birbirini takip eden yöntemlerle geliştirilip test edilmesinden oluşmaktadır (Harris ve Spiker, 2012, s. 209). Bu bağlamda, istihbarat analizi sürecinde son birkaç on yılda bu konuda yardımcı olacak bir dizi yararlı araç geliştirilmiştir. Veri toplama, değerlendirme, derleme ve entegrasyona yardımcı olacak bir dizi yararlı araç geliştirilmiş olsa da analiz; istihbarat analizcisinin bilişsel yeteneklerine, eleştirel düşünme becerilerine büyük ölçüde bağımlı olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, istihbarat analizinde aşılması gereken bilişsel zorlukları özellikle istihbarat analizcisinin doğuştan gelen yeteneklerini ve sınırlılıklarını, eleştirel düşünme

eğitim ve uygulamaları yoluyla anlamak önemlidir (Harris ve Spiker, 2012, s. 209-210). Eleştirel düşünmenin teknikleri ve süreçleri, istihbarat analiz süreçleri ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte birçok benzerliğe sahiptir. Bu bağlamda, istihbarat analizinde başarı elde edilmesinin, istihbarat analizcisinin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesiyle doğru orantılı olduğu değerlendirilmektedir.

İstihbarat analizinde karar alıcıların istek ve yönlendirmeleri sonucunda istihbarat analizcisi düşünmenin tüm unsurlarından istifade ederek ürününü ortaya koymaktadır. Eleştirel düşünme tıpkı istihbarat analizinin süreçlerinde olduğu gibi kavramlardan, sorulardan, delillerden, etki eden değişkenlerden, tahminlerden, faaliyetin muhtemel sonuçlarından ve farklı bakış açılarından oluşmaktadır. Bu süreç içerisinde eleştirel düşünmesi gereken istihbarat analizcisinin de birtakım hasletlerinin olması ve bu hasletleri geliştirebilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, sadece eleştirel düşünme için gerekli becerileri bilmek yeterli değildir. Aynı zamanda, başarılı bir istihbarat analizcisi olabilmek için belirli özelliklere sahip olunması gerekmektedir (Moore, 2007, s. 15). Dolayısıyla, eleştirel düşünebilme becerisi bir istihbarat analizcisinin sahip olması gereken en temel özellikler arasında yer almaktadır.

Bu doğrultuda, istihbarat analizcisi de dahil olmak üzere eleştirel düşünme becerisine sahip olan insanın aynı zamanda bazı yetkinliklerinin de olması gerekmektedir. Bu bağlamda eleştirel düşünebilen bir kimsenin sahip olması gereken ve konunun önde gelen isimlerinin üzerinde uzlaştığı dört farklı yetkinlik bulunmaktadır. Bu yetkinliklere sahip eleştirel düşünebilen bir kimse;

- Çözümler geliştirildikçe varsayımları, önyargıları ve performansı belirleyen meta-bilişsel faaliyetlerle meşgul olur.
- Kanıtlardan yola çıkarak genelleme ve sonuçlar temin eder.
- Çelişkili kanıtların ve iddiaların güvenilirliğini ve kesinliğini muhakeme ederek temin ettiği genellemeleri ve sonuçları test eder ve bir sonuca ulaşır.
- Sağlam, iyi gerekçelendirilmiş argümanlarını ilgisine aktarır (Elder ve Paul, 2007, s. 26-35, Halpern, 2014, s. 51-53, Glaser, 1941, s. 6, Fisher, 2001, s. 8).

Söz konusu yetkinlikler; istihbarat analistlerine düşmanın veya hedefin yetenekleri ve niyetleri hakkında sağlıklı çıkarımların formüle edilmesini sağlayarak ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin çözümünde yardımcı olmaktadır. Bu yolla elde edilen bulgular, istihbarat analizcisinin değerlendirmeleri olarak adlandırılan raporlar vasıtasıyla karar alıcılara iletilmektedir (Moore, 2007, s. 13). İstihbarat analizcisi eleştirel düşünme becerilerini kullanarak kendisinden beklenen istihbarat ürününün ortaya konmasında izlenmesi gereken bir yol haritasına sahip olmakla kalmaz aynı zamanda zihinsel bir süzgeç kullanma imkânına sahip olabilmektedir. Bu yolla, istihbarat analizcisinin yapmış olduğu

çıkarımlar, ulaşılmış olduğu sonuçlar ve yapılması gerekenlerle ilgili öngörü ve tahminlerde, eleştirel düşünme süreçlerinin sistematik düşünme, mantıksal çıkarım yapabilme, tarafsızlık ve kesinlik şartlarını temin edebilmektedir. Dolayısıyla, eleştirel düşünebilen bir kişide olması gereken yetkinliklerle benzer ve aynı kapsamda değerlendirilebilecek ortak birçok nokta bulunmaktadır. Bu doğrultuda bir istihbarat analizcisi;

- Önem arz eden kaynakların kalitesini ve güvenilirliğini doğru şekilde tanımlayabilmesi,
- Belirsizlikler hakkında uygun bir şekilde uyarılarda bulunabilmesi veya doğruluğu ispatlanabilecek değerlendirmeler yapabilmesi,
- Eldeki istihbarat ile şahsına ait varsayım ve yargılar arasında uygun bir ayırma gidebilmesi,
- Uygun bir durum olduğunda farklı analiz ve değerlendirmeleri hayata geçirebilmesi,
- Mantıklı önermeler kullanabilmesi,
- Doğru yargılarda ve değerlendirmelerde bulunabilmesi,
- Yaptığı analizin zaman içindeki tutarlılığını gösterebilmesi veya analizine etki edebilecek yeni değişkenleri göz önünde bulundurarak meydana gelen değişiklikleri ve gerekçelerini açıklayabilmesi,

hususlarında yetkinliğinin olması beklenmektedir (Phythian, 2009, s. 81).

Bahse konu yetkinlik veya becerilerin bir arada bulunması bir istihbarat analizcisinin etkinliği, verimliliği ve istihbarat analizindeki başarısı bağlamında önemli değişkenler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, istihbarat analizinin eleştirel düşünme ile olan ilişkisi ve istihbarat analizinin eleştirel yönü farklı benzetmelerle de tanımlanmıştır. Bu bağlamda, bir istihbarat analizcisi:

- İncelenen bir konu hakkında noktaların (konuya ilişkin veriler, bilgiler, olaylar vb.) birleştirmesinde,
- Zor bir konuda adeta samanlıkta iğne aranmasında (veri toplanma aşaması),
- Bilgi yığınları arasından beklenen amaca uygun olan verilerin tasnif edilmesinde bir başka deyişle buğdayın kabuğundan ayrılmasında,
- Kısıtlı verilerden yola çıkarak doğru öngörü ve çıkarımlar ile bir yapbozun parçalarının birleştirilmesi misalinde olduğu gibi olayların/olguların ve durumların bir bütün olarak değerlendirerek bilginin işlenmesinde,

eleştirel düşünmeden faydalanmaktadır (Hoffman vd., 2011, s. 227). Ayrıca, eleştirel düşünme ve istihbarat analizinin doğasında benzerlikler olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, iki kavramda da varsayımları belirleme ve farklı

varsayımları algılama kabiliyeti bulunmaktadır. Her ne kadar “varsayımların tanınması” daha çok perspektiflerin, zihniyetlerin veya dünya görüşlerinin tanınması olarak tarif edilse de istihbarat analizi çalışmalarında da aynı anlayışta bir fikir birliğinin olduğu söylenebilmektedir (Hoffman vd., 2011, s. 228). Bununla birlikte, bir istihbarat analizcisi, eleştirel düşünme becerisinin işleyebilirliğini temin altına almak amacıyla;

- Varsayımları ve yapılan çıkarımlarla ilgili olaylar silsilesini anlamlandırabilmesi ve açıkça tanımlayabilmesi,
- Belirsizlikleri tespit edebilmesi ve bu belirsizlikleri açıklayarak yayabilmesi,
- Kanıtı öne çıkaran unsurları belirtmesi ve konuyla ilgili kanıtları bütünleştirebilmesi,
- Doğruluğu kanıtlanamasa da akıl yürütme ve karşı hipotezleri eldeki verilerle karşılaştırabilmesi,
- Alternatif yorumları dikkate alabilmesi ve kanıtları (yeniden) değerlendirebilmesi,
- Çoklu alternatif ve karşı hipotezleri de analiz edebilmesi,
- Üstbilişsel farkındalığını ve kendi düşüncelerine ilişkin anlayışları geliştirebilmesi ve ihtimalleri muhakeme edebilme becerisine sahip olması, gerekmektedir (Hoffman vd., 2011, s.233). Dolayısıyla, istihbarat analizcisi, istihbarat ürününün elde edilme sürecinde kendine has bir zihin haritası oluşturmaktadır. Bu zihin haritası üzerinde bir modellemeye giderek hatadan, eksiklikten olabildiğince arındırılmış bir ürün ortaya koymaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, muhakeme edebilme yetisi bir analistin sahip olması gereken beceriler arasında muhtevası itibarıyla öne çıkmaktadır. Muhakeme edebilme (akıl yürütme) becerisi; insanların bilgiyi işlemesine, açıklamalar oluşturmaya ve gözlemlenen olgulara anlam yüklemesine imkân tanımaktadır. İstihbarat analizcileri de muhakeme edebilme becerisini kullanarak bilgiyi işleyip sonrasında istihbarata dönüştürmektedir. Bu dönüşüm sürecinde istihbarat analizcisi tümevarım, tümdengelim ve dışa-çekim yöntemlerinden faydalanmaktadır (Moore ve Krizan, 2003, s. 110).

Tümevarım yöntemiyle, bir vakayla ilgili ayrı ayrı parçaları birleştirilerek genel sonuçlar ve kurallar oluşturulmaktadır. Örneğin, bu yöntemi kullanan bir kişi kırmızı rengi ısıyla ve ısıyı acıyla ilişkilendirmeyi ve sonra bu ilişkiler ağını yeni durumlar üzerine genelleştirmeyi öğrenebilmektedir. Benzer bir durum istihbarat analizi yapmaktan sorumlu bir istihbarat memuru için de geçerlidir. Dolayısıyla tümevarım, gözlem ve diğer kanıtları kullanarak genellemelerin yapıldığı ve bilginin işlenerek kıymetlendirildiği entelektüel bir süreç olup, istihbarat

analizcileri tarafından da kullanılmaktadır (Clauser ve Weir, 1975, s. 81). Titiz bir tümevarım yöntemi, yalnızca olayları/olguları birbirleriyle ilişkilendirmeye değil, aynı zamanda gözlemlenen olaylar/olgular arasındaki nedensel ilişkilerin geçerliliğini de gözler önüne sermeye dayanmaktadır (Moore ve Krizan, 2003, s. 110).

Bir istihbarat analizcisi, sonuçlara ulaşmak amacıyla tümdengelim yöntemini genel kurallar üzerinde yola çıkarak çalışmakta olduğu sorunlarda/olaylarda/olgularda uygulayabilmektedir. Bu yolla, analizci belirlenen bir dizi kuralı eldeki bilgilerin yorumlanmasında temel bir kaynak olarak kullanabilmektedir (Moore ve Krizan, 2003, s. 110). Örneğin, bir ülkenin nükleer silah programını takip eden bir analizci, son nükleer silah testinden önce bir dizi karakteristik olayın gerçekleştiğini fark edebilir. Bu yolla, analizci aynı olayların tekrar meydana geldiğine dair kanıtları görerek ikinci bir nükleer testin yakın olduğu sonucuna varabilmektedir (Clauser ve Weir, 1975, s. 82-83).

Dışa-çekim yöntemi, içgörü veya sezgiyi kapsayan bir düşünce sürecini tanımlamaktadır. Söz konusu süreçte, elde edilen bilgiler beklenen sonuçlarla eşleşmediğinde istihbarat analizcisi neden sorusunu kendisine sormaktadır. Bu yolla, eldeki veriler ve kanıtların mevcut durumu açıklayamadığı hâllerde sonuca ulaşmak amacıyla yeni hipotezler üretebilmektedir. Bununla birlikte, dışa-çekim yöntemi, istihbarat analizcisinin daha sonra test edilmesi gereken olası açıklamaları/ önermeleri konusundaki hazırlığına ve deneyimine dayanmaktadır. Dışa-çekim yöntemi, çözüm üretmekten ziyade çalışılan konuyla ilgili yeni araştırma sorularının oluşturulmasını temel almaktadır (Moore ve Krizan, 2003, s. 111).

Sonuç olarak, eleştirel düşünme bir istihbari faaliyet örgüsünün inşa edilmesinin zihinsel ve bilişsel unsurlarının odağında yer almaktadır. İstihbarat analizcisi verilerin bilgiye dönüştürülmesinden değerlendirmeye tabi tutulan bilgilerin kıymetlendirilmesi sürecinin tamamına kadar muhakeme etme becerisinden istifade etmektedir. Buna ek olarak, istihbarat analizcisinden beklenen ürünün olabildiğince kesinliği, kusursuzluğu ve doğru zamanlamaya sahip olması ile muhakeme edebilme yetisi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. İstihbarat analizinin tüm süreçlerinde muhakeme etme yetisinden faydalanılmaktadır. Ayrıca, istihbarat analizcisinin istihbari ürününü biçimlendirmesi ve kıymetlendirilmesinin, eleştirel düşünme becerilerinin kullanılmasına bağlı olduğu değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, istihbarat analizcisinin ürününü özellikli ve kıymetli kılan unsurun eleştirel düşünme becerisi olduğu fikri zemin bulmaktadır. İstihbarat analizcilerinin; zamanında, hatasız, kullanılabilir ve tutarlı ürünleri karar alıcılara sunmalarında eleştirel düşünme becerilerinden istifade edilmektedir. Bu yönüyle, istihbarat analizcisinin ürününü neredeyse kusursuz kılan en önemli etkenin eleştirel düşünme becerisinin kapasitesi ve kalitesi olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, istihbarat analizinde yapılan işin daha iyi anlaşılabilmesi ve eleştirel düşünme ile olan ilişkisinin daha açık bir şekilde

ortaya konulması amacıyla sonraki bölümde örnek bir vaka analizi üzerinden söz konusu durum incelenecektir.

İstihbarat Analizinde Eleştirel Düşünme: Küba Füze Krizi Örneği

Kriz anlarında eleştirel düşünme, önemli kararların alınmasında ve politika yapım süreçlerinde öne çıkmaktadır. Eleştirel düşünmenin öneminin ortaya çıktığı tarihî örnekler de bulunmaktadır. Bu doğrultuda ABD ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ni karşı karşıya getiren Küba Füze Krizi örnek teşkil etmektedir. Bu olay 1962 yılı Ekim ayında ABD'nin Türkiye'ye ve İtalya'ya, SSCB'nin ise Küba'ya nükleer başlıklı füze yerleştirmesi ile yaşanmıştır (Moore, 2007). Eleştirel düşünmeden istifade eden istihbarat analizcileri çalıştıkları konuları ele alırken bir yöntem olarak analojiyi kullanıp karar alıcılara seçenekler üretebilmektedir. Küba Füze Krizi'yle başa çıkmak durumunda kalan analistler ve danışmanlar SSCB'nin sürpriz bir bombalama yapmasının tatmin edici ve rasyonel olmadığı hususunu Pearl Harbor olayıyla kıyaslayarak ortaya koymaya çalışmıştır (Moore, 2007, s. 35-36).

Pearl Harbor vakasında, istihbarat analizcisinin üzerinde çalıştığı vakayı aşırı basitleştirmesi, eleştirel düşünme eksikliğine bir emsal olarak değerlendirilmelidir. Aşırı basitleştirme; bir konu hakkında hata yapılması, çarpıtılması veya yanlış bir yorumlamaya gidilmesi noktasına kadar uzanan bir basitleştirme süreci olarak tarif edilmektedir (Hall ve Citrenbaum, 2010, s. 104). Bu doğrultuda ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girişi bir örnek oluşturmaktadır. 1941 yılında Pearl Harbor'ın bombalanmasının ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girişinin nedeni olduğunu varsayan bir istihbarat analizcisi, neden -sonuç ilişkisi ve akıl yürütme konularında hatalar yaparak aşırı bir basitleştirmeye gitmiş olacaktır. Aslında bu durum, olay ve olguların istihbarat analizcileri tarafından eleştirel düşünme bağlamında yapmış olduğu hataya bir örnek teşkil etmektedir (Hall ve Citrenbaum, 2010, s. 104). Sonuç olarak, Pearl Harbor vakasında yapılan eleştirel düşünme eksiklikleri, Küba Füze Krizi'nde görev alan istihbarat analizcisi ve danışmanlara bir emsal teşkil etmiştir. Karar alıcıların daha önce yaşanan bir vaka üzerinden uyarılarak benzer hataların yapılmaması yönünde ikaz edilebilmiş ve politika oluşturulmasına katkıda bulunulabilmiştir.

Moore (2007), ABD John F. Kennedy ve Küba Devlet Başkanı Fidel Castro'nun düşünme odağında bakış açılarını ele alarak bir sınıflandırma yapmıştır. Burada Moore (2007), izlenmesi gereken adımları ele alarak tarafların muhtemel eğilimlerini, taktik ve stratejik hamlelerini, risk ve tehdit seviyesini tahmin ederek bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu doğrultuda, Küba Füze Krizi'ni çalışan bir istihbarat analizcisinin muhtemel çıkarımlar aşağıdaki gibidir:

- Küba Devlet Başkanı Castro'ya göre rejiminin korunması ilk ve en önemli amaç olmakla birlikte, söz konusu bakış açısında ABD Küba'daki mevcut rejime bir tehdit oluşturduğu düşünülmektedir.

- Castro'nun tüm beklenti ve varsayımlarının ABD'nin ikinci bir istila girişimi üzerine kurulduğunu, böylesi bir durumda ise iki muhtemel sonuçla karşılaşılabilineceğini, bunlardan ilkinin ABD'nin istila ve işgal girişiminin başarılı olması, ikincisinin ise ABD ile nükleer veya geleneksel bir savaşa girilmesi olduğu değerlendirilmektedir.
- Bu durum sonrasında ise Castro'nun ABD'nin Küba askerî varlığını yenebileceği çıkarımı göz önünde bulundurulmaktadır.
- Son olarak, Castro'nun temel sorusunun ABD'nin adayı işgal etme fikrinden caydırılması olduğu değerlendirilmektedir (Moore, 2007, s. 37-43; Heuer, 1999, s. 173-178; Collier, 2023, s. 33-37). Öte yandan, örnek vakanın bir diğer aktörü olan ABD Başkanı John F. Kennedy'ye ilişkin değerlendirmelerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu meydana bir istihbarat analizcisinin:
- ABD Başkanı John F. Kennedy'nin ilk ve en önemli amacının füzelerin Küba'dan çıkarılması ve komünizme karşı ABD ve müttefiklerinin korunması olduğu,
- ABD Başkanı Kennedy'nin hem komünizmi hem de füzeleri ABD'ye yönelik tehdit unsurları olarak gördüğü,
- ABD Başkanı Kennedy'nin bu süreçteki beklentisinin küçük bir Sovyet gücü ile karşılaşmak olduğu ve söz konusu gücün ortadan kaldırılmasının mümkün olduğuna dair bir iradesi bulunduğu,
- Böylesi bir durumda ise adı geçenin iki muhtemel sonuçla karşılaşmasının ihtimaller arasında yer alabileceğini düşünebileceği, Başkan Kennedy'nin bu sonuçlardan ilkinin işgal girişiminin başarılı olması, ikincisini ise söz konusu girişimlerin nükleer veya geleneksel bir savaşla sonuçlanması olarak öngörebileceği,
- Başkan Kennedy'nin söz konusu iki ihtimalin hayata geçebilme gerekçesini veya kanıtını ABD'nin silahlı kuvvetlerinin görece olarak ezici üstünlüğüne dayandığı, bu doğrultuda, ABD'nin Küba'nın silahlı kuvvetlerini yenebileceği çıkarımı yapılabilceği,

hususlarını değerlendirmesi ihtimaller arasında yer almaktadır (Moore, 2007, s. 39-45, Heuer, 1999, s. 173-178, Collier, 2023, s. 33-37). Sonuç olarak, bir istihbarat analizcisi üzerinde çalışmakta olduğu vaka kapsamında eleştirel düşünme becerilerinden istifade ederek mantıksal, tutarlı ve rasyonel bir bakış açısıyla faaliyetlerine devam etmesi beklenmektedir. Bu doğrultuda bir istihbarat analizcisi karar alıcılara sunulmak üzere sonuçlar, tahminler, açıklamalar, çıkarımlar, neden sonuç ilişkileri, bağımlı/bağımsız değişkenlerin etkisi konularında istihbari ürünler ortaya koyması beklenmektedir.

Sonuç

İstihbarat, analiz ile ilişkilendirildiğinde belli bir amaç ve politika kapsamında karar alıcıların istekleri ve önceliklerini karşılamak üzere ham verinin kıymetlendirilerek bir ürün ortaya konulması süreci olarak tanımlanmaktadır. Tıpkı istihbarat kavramında olduğu gibi istihbarat analizinin de kendine has süreçleri bulunmaktadır. İstihbarat analizi yoğunlukla düşünsel süreçlerin işletildiği entelektüel bir iştir. Bu bağlamda istihbarat analizinin merkezinde düşünme olgusu yer almaktadır. Bilginin kıymetlendirilmesinde ise düşünmenin ötesinde eleştirel düşünmenin yöntem ve unsurlarından istifade edilmektedir.

İstihbarat analizini ele alan yaklaşımların büyük çoğunluğu bilginin kıymetlendirilmesi esasına dayanmaktadır. İstihbarat analizinin amaçlarında farklılıklar bulunsa da istihbaratın temel amacının karar alıcıların kullanımına sunulmak üzere hazırlanan ürünler olduğu görülmektedir. Bu noktada istihbarat analizcisinin de birtakım hasletlere sahip olması gerektiği hususu ortaya çıkmaktadır. Unutulmamalıdır ki istihbarat analizi özünde bilginin işlenerek kıymetlendirilmesidir. Ham verilerden yola çıkarak, bilginin işlenerek kıymetlendirme sürecinde istihbarat analizcisinin de düşünme becerilerini etkin olarak kullanması gerekmektedir.

İstihbarat analizcisi istihbarat ürününün tutarlılığı, kesinliği ve kusursuzluğu ve istenilen zamanda karar alıcıya ulaştırılarak istihbarat ürününün sunulmasında eleştirel düşünmeden istifade etmektedir. Dolayısıyla istihbarat ürününün etkisine ve kalitesine değer katan en önemli unsur istihbarat analizcisinin eleştirel düşünme yetisidir. Eleştirel düşünme bir istihbarat analizcisi için olmazsa olmaz düşünsel bir beceri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda eleştirel düşünmeye dair yöntem ve yaklaşımlardan istifade edilebileceği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda Facione'nin eleştirel düşünme ve bilişsel becerileri tasniflemesi bu çalışma için önem kazanmaktadır.

Facione'nin eleştirel düşünmeye dair geliştirdiği modelde aktarılan bilişsel beceriler istihbarat analizinde izlenmesi gereken düşünsel süreçlerle örtüşmektedir. Bu yönüyle istihbarat analiz süreci de Facione'nin bilişsel beceri süreçlerinde olduğu gibi döngüsel bir yapıya sahiptir. Bu özellikleriyle söz konusu döngülerin her bir bileşeni etkileşime açık ve dinamik bir yapı sergilemektedir. Eleştirel düşünme ve istihbarat analizi konularında uluslararası literatürde çalışmalar olsa da Türkçe alan yazınındaki çalışmalar kısıtlıdır. Bu yönüyle, eleştirel düşünme ve istihbarat analizi sürecini ilişkilendiren bu çalışma önem kazanmaktadır.

Verimli istihbarattan söz edebilmek için, istihbarat analizcisinin düşünme aşamalarını etkin olarak kullanılması çok önemlidir. Kompleks ve karmaşık verilerin bir süreç içerisinde işlenerek kıymetlendirilmiş bilgiye dönüşmesi, analizcilerin eleştirel düşünme becerilerini etkin kullanmaları ile mümkündür. Öte yandan, eleştirel düşünme süreçlerinin işletilmesinde, operasyonel ve

taktik düzeydeki istihbari faaliyetlerin uygulanmasında bazı zorluklar ve zaman bağlamında bazı kısıtlamalarla karşılaşılabilceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda, bilginin hızlı ve pratik bir biçimde kıymetlendirilmesinde birtakım alternatif yöntemlerden istifade edilmesi gerekebilir. Bu bağlamda takip eden çalışmalarda istihbarat analizinde yaratıcı düşünme konusuna odaklanılmasının fayda sağlayacağı mütalaa edilmektedir.

Bununla birlikte istihbarat analiziyle teorik veya pratik olarak ilgilenenlerin eleştirel becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerinin ABD örneğinde olduğu gibi üniversitelerin bu sürece daha fazla dahil olmasının sağlanması hususunun katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, Türkçe alan yazınındaki boşluğun doldurulması amacıyla ilk aşamada konunun uzmanı pratisyen ve teorisyenlerin bir araya geleceği çalıştaylar, seminerler vb. etkinlikler ile istihbarat analizi ve eleştirel düşünmenin öneminin ortaya konulmasının ve bu alana dikkat çekilmesinin fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir. Sonrasında ise bu alana özgü kalıcı çalışmaların yapılabilmesini teminen ilgili kurumların öncülüğünde akademik yayınlar teşvik edilmelidir.

Kaynakça

- Acar, Ü. (2016). Polisin İstihbarata Yaklaşımı. S. Yılmaz (Ed.), *Dünyayı Yöneten Güç: İstihbarat Bilimi* içinde (155-172), Ankara: Kripto Yayınları.
- Bal, A. ve Erkeç, E. (2016). İstihbarat Analizinde Karşılaşılan Sorunlar. S. Yılmaz (Ed.), *Dünyayı Yöneten Güç: İstihbarat Bilimi* içinde (179-218), Ankara: Kripto yayınları.
- Barbara, S. A. (2011). Individual Reasoning. Baruch and Chauvin, Cherie (Ed.), *Intelligence Analysis: Behavioral and Social Scientific Foundations* içinde (117-142), Washington: The National Academies Press.
- Baron, J. (2008). *Thinking and Deciding*. Fourth Edition. New York: Cambridge University Press.
- Bruce, J. B. ve George, R. Z. (2008). Intelligence Analysis-The Emergence of a Discipline. *Analyzing Intelligence: Origins, Obstacles, and Innovations* içinde (1-15), Washington: George Town University Press.
- Clauser, K. J. ve Sandra, M. Weir, M. S. (1975). *Intelligence Research Methodologies an Introduction to Techniques and Procedures for Conducting Research in Defense Intelligence*. Washington DC.: Defense Intelligence School.
- Collier, W. M. (2023). Security Analysis: A Critical Thinking Approach, Encompass Digital Archive, Eastern Kentucky University Libraries, Richmond, Kentucky.
- Davis, J. (2002). Improving CIA Analytic Performance: Analysts and the Policymaking Process. *Sherman Kent Center for Intelligence Analysis Occasional Papers*. 1 (2), 1-9.
- Deacon, W. T. (1997). *The Symbolic Species: The Co-Evolution of Language and The Brain*. London: W.W. Norton Company Ltd.
- Elder L. ve Paul, R. (2007). *The Thinker's Guide Analytic Thinking: How to Take Thinking Apart and What to Look for When You Do*. California: The Foundation For Critical Thinking.

- Glaser, E. M. (1941). *An Experiment in the Development of Critical Thinking*. New York: AMS Press.
- Elder, L. ve Paul, R. (2006). *Critical Thinking: Learn The Tools The Best Thinkers Use*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Fisher, A. (2001). *Critical Thinking: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Facione, P. A. (2015). *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*. California: Insight Assessment Press.
- Gill, P., Marrin, S. ve Pythian, M. (2009). *Intelligence Theory: Key Questions and Debates*. London: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Graves, M., Jensen, C. ve McElreath, D. H. (2022). *Introduction to Intelligence Studies*. London: Routledge.
- Harris, H. D. ve Spiker, A. V. (2012). Ergonomics- A System Approach. Nunes, L. I. (Ed.). *Critical Thinking Skills for Intelligence Analyses içinde* (209-232). London: IntechOpen Limited.
- Halpern, D. F. (2014). *Thought And Knowledge: An Introduction To Critical Thinking*. London: Psychology Press, Taylor and Francis Group.
- Hall, M.W. ve Citrenbaum, G. (2010). *Intelligence Analysis: How To Think In Complex Enviroments*, LLC, Santa Barbara, California, Denver, Colorado, Oxford, England: Praeger Security International An Imprint of ABC-CLIO.
- Hedley, H. J. (2008). The Evolution Of Intelligence Analysis. Bruce, B. J., George, Z.R. (Ed.). *Analyzing Intelligence: Origins, Obstacle And Innovations içinde* (19-35). Washington: George Town University Press.
- Heuer, R. J. (1999). *Psychology of intelligence analysis*. Washington: Center for the Study of Intelligence.
- Hoffman, R., Henderson, S. Moon, B. More, T. D. ve Litman, A. J. (2011). Reasoning difficulty in analytical activity. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*. 12 (3), 225-240.
- Johnson, K. L. (1996). Analysis For A New Age. *Intelligence and National Security*. 11 (4), 657- 671.
- Kent, S. (1949). *Strategic Intelligence for American World Policy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kilroy Jr. ve Brooks, K. (2018). Strategic Warning and Anticipating Surprise: Assessing the Education and Training of Intelligence Analysts. *Global Security and Intelligence Studies*. 3(1), 33-57.
- Martin, I. ve Dan-Şuteu, A. (2016). Trends And Challenges In Intelligence Education and Training. *De Gruyter International Conference Knowledge-Based Organization*. XXII (1), 78-86.
- McDowell, D. (1998). *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers, and Users*. Australia: Istana Enterprises, Pty. Ltd., Cooma
- Moore, T. D. ve Krizan, L. (2003). Core Competencies for Intelligence Analysis at the National Security Agency. R.G.Swenson (Ed.). *Bringing Intelligence About Practitioners Reflect On Best Practices içinde* (95-132). Washington: The Joint Military Intelligence College.
- Moore, T. D. (2007). *Critical Thinking And Intelligence Analysis*. Washington: National Defence Intelligence College.

- Obradovic, L. ve Black, M. (2024). Standardization of the Intelligence Analyst Workforce And Education: Are We There Yet?, *Journal of Security, Intelligence, and Resilience Education*. 18(8), 1-23.
- Phythian, M. (2009). Intelligence Analysis Today and Tomorrow. *Security Challenges*. 5(1), 67-83.
- Walsh, F. P. (2021). *Intelligence Leadership and Governance: Building Effective Intelligence Communities in The 21st Century*. New York: Routledge, Taylor And Francis Group.
- Yılmaz, S. (2006). *21.Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*. İstanbul: Milenyum Yayınları.